משרד החינוך
ראמ"ה
הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך
המזכירות הפדגוגית
למידה בונה אדם

כיתה
ד

משימת יזע לשוני

מחוון, ניתוח השאלות והשתמעויות להוראה

מבחני
תנופה
למדוד. לדעת. לשנות.

תוכן עניינים

מבוא ..... עמוד 3

המלצות להעברת המשימה ..... עמוד 4

מחוון ..... עמודים 5–9

ניתוח השאלות ..... עמודים 10–22

השתמעויות להוראה ..... עמודים 23–29

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

מבוא

משימת הידע הלשוני היא משימה פנימית הנלווית למבחן "תנופה", והשאלות בה עוסקות בבחינת הרכיבים הלשוניים בזיקה לטקסטים שהופיעו במבחן. הידע הלשוני חיוני להתפתחות השפה והאוריינות: הוא מסייע בפענוח הקריאה ובהשגת שטף הקריאה; הוא תורם להבנת הנקרא של טקסטים; הוא מקדם את יכולות ההבעה בעל־פה והכתיבה של טקסטים במגוון סוגות; הוא מחזק את המודעות לשפה תקינה; ועוד.

הידע הלשוני כולל ממדים הכרוכים זה בזה. במשימה זו מושם דגש על ארבעה ממדים[1]:

- **אוצר מילים (סמנטיקה, לקסיקון)[2]:** שאלות העוסקות בהכרת המשמעות של המילה, שימוש נכון בהקשר, זיהוי קשרי משמעות בין מילים ועוד;
- **מבנה המילה (מורפולוגיה):** שאלות העוסקות בהכרת רכיבים דקדוקיים הבונים את המילה, כמו שורש, תבנית, צורני גזירה, צורני נטייה ועוד;
- **תחביר:** שאלות העוסקות בזיהוי תפקידן של המילים במשפט, זיהוי קשרים בין מילים, בין משפטים ובין פסקות, שימוש במילות קישור, שימוש בסימני פיסוק ועוד;
- **כתיב (אורתוגרפיה):** שאלות העוסקות בהכרת הכתיב התקני של המילה, בקריאה נכונה לפי סימני הניקוד, בפענוח מילים הומוגרפיות ועוד.

שימו לב כי ההפרדה בין הממדים אינה מוחלטת. כך, לדוגמה, שאלות העוסקות במבנה המילה יכולות לעסוק גם במשמעות המילים (אוצר מילים, סמנטיקה); שאלות העוסקות בפענוח מילים הומוגרפיות (כתיב) יכולות לעסוק גם בהקשר התחבירי (תחביר) וכדומה. השאלות סווגו לפי הממד הלשוני הבולט ביותר בכל שאלה (ראו במחוון), ופירוט נרחב יותר תוכלו למצוא בניתוח השאלות.

המשימה מאפשרת לכם, המורים, לזהות תחומי חוזק ונושאים הדורשים התערבות הן ברמה הכיתתית הן ברמה הפרטנית. עם זאת שימו לב שהשאלות במשימה אינן מקיפות את כל הנושאים הנכללים בידע הלשוני (לפי תוכנית הלימודים), וחלק מהנושאים נבדקים בשאלות אחדות בלבד. לכן המשימה היא כלי לשם התרשמות בלבד, ויש לתקף את הממצאים העולים ממנה בהערכה מתמשכת המשולבת בלמידה.

[1] ראו הרחבה במפרט המבחן בשפת־אם עברית לכיתה ד, המפורסם באתר ראמ"ה.
[2] לאורך המסמך מצוינים בסוגריים מונחים לשוניים לועזיים מתאימים.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

המלצות להעברת המשימה

מתי מעבירים את המשימה? כמה ימים אחרי המבחן החיצוני בעברית.

מה משך המשימה? שיעור אחד.

כיצד מעבירים את המשימה?

ביצוע המשימה בכיתה

התלמידים יבצעו את המשימה בכיתה, במהלך השיעור. חוברות הטקסטים של המבחן החיצוני יעמדו לרשות בית הספר, ומומלץ שהתלמידים ייעזרו בטקסטים כדי לענות על השאלות, בפרט על שאלות המתייחסות למשפטים מהטקסט בהקשר נתון. אתם תהיו בכיתה בזמן שהתלמידים מבצעים את המשימה, ותוכלו להנגיש אותה לאלה הזקוקים לתיווך נוסף.

הערכה באמצעות המחוון

הערכת תשובות התלמידים נעשית באמצעות מחוון, ובו פירוט התשובות הנכונות לשאלות. בפרק ניתוח השאלות תוכלו למצוא, בין היתר, פירוט של תשובות שגויות של תלמידים.

תיעוד התוצאות ובניית תוכנית עבודה

מומלץ לתעד את הערכת המורה לפי המחוון וכן לסכם את התוצאות של כל תלמיד במשימה, למשל, באילו ממדים הוא ענה נכון על רוב השאלות, ובאילו ממדים הוא זקוק למעקב נוסף. ניתוח הממצאים יאפשר לכם לגבש תובנות פדגוגיות לקידום הלמידה ולקבל החלטות מושכלות לשם בניית תוכניות התערבות פרטניות ותוכניות עבודה כיתתיות להמשך שנת הלימודים. לשם בניית תוכניות העבודה היעזרו בפרק ניתוח השאלות, המספק תמונה רחבה בנוגע לידע הלשוני הנדרש כדי לענות נכונה על כל שאלה ושאלה, ובפרק ההשתמעויות להוראה.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

מחוון

במחוון שלפניכם מופיע פירוט התשובות האפשריות לכל שאלה, לפי חלוקה לסעיפים. המחוון כולל גם דוגמאות מקוריות של תשובות תלמידים; הדוגמאות מובאות בלשונם של התלמידים וכתובות בגופן ***כתב יד***. ניתוח השאלות והרחבה בנוגע לידע הלשוני הנדרש לכל אחת מהן מופיעים בהמשך מסמך זה.

להלן מיפוי השאלות במשימה לפי ממדי הידע הלשוני:

ממד הידע הלשוני	מספרי השאלות
אוצר מילים	6 (שלושה סעיפים)
מבנה המילה	1 (שלושה סעיפים)
	2 (סעיף אחד)
	7 (סעיף אחד)
	8 (שלושה סעיפים)
	9 (שלושה סעיפים)
תחביר	4 (סעיף אחד)
	5 (סעיף אחד)
	10 (שני סעיפים)
כתיב	3 (ארבעה סעיפים)

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

שאלות הקשורות לטקסט "תנועות נוער"

שאלה 1

ממד הידע הלשוני: מבנה המילה

סעיף א

- ✓ חברים
- ✗ כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ב

- ✓ חברה
- ✗ כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ג

- ✓ להתחבר **הערה:** גם התשובה "להיתחבר" תיחשב תשובה נכונה.
- ✗ כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

שאלה 2

ממד הידע הלשוני: מבנה המילה

- ✓ תשובה (3): פעולות
- ✗ כל תשובה אחרת

שאלה 3

ממד הידע הלשוני: כתיב

סעיף א1	סעיף א2	סעיף ב	סעיף ג
✓ **חֲבָל**	✓ **בְּשִׁבְיל**	✓ **מִגְרָשׁ**	✓ **הַמִּדְבָּר**
✗ כל תשובה אחרת	✗ כל תשובה אחרת	✗ כל תשובה אחרת	✗ כל תשובה אחרת

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

שאלה 4

ממד הידע הלשוני: תחביר

- ✓ תשובה (1): זאת אומרת
- ✗ כל תשובה אחרת

שאלה 5

ממד הידע הלשוני: תחביר

- ✓ תשובה (4): למרות
- ✗ כל תשובה אחרת

שאלה 6

ממד הידע הלשוני: אוצר מילים

סעיף א

- ✓ תשובה (2): מנוגדות במשמעות שלהן
- ✗ כל תשובה אחרת

סעיף ב

- ✓ תשובה (1): דומות במשמעות שלהן
- ✗ כל תשובה אחרת

סעיף ג

- ✓ תשובה (1): דומות במשמעות שלהן
- ✗ כל תשובה אחרת

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

שאלות הקשורות לסיפור "החתולה עליזה"

שאלה 7

ממד הידע הלשוני: מבנה המילה

✓ בתשובה מסומנים **שני** המשפטים האלה בלבד:

(1) דן החל להתעניין בבישול ואפייה וחיפש באינטרנט מתכון לעוגת שוקולד ביתית.

(3) ענת קראה את כל ספרֵי המתח בספרייה, ולכן הפעם היא תחפש ספר בסגנון אחר.

✗ כל תשובה אחרת, לרבות תשובה שבה מסומן משפט אחד בלבד מהמשפטים שלעיל או שמסומנים יותר משני משפטים.

שאלה 8

ממד הידע הלשוני: מבנה המילה

סעיף א

✓ קראתי

✗ כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ב

✓ הצטרפה **הערה:** גם התשובה "היצטרפה" תיחשב תשובה נכונה.

✗ כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ג

✓ חזרנו

✗ כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

שאלה 9

ממד הידע הלשוני: מבנה המילה

סעיף א

✓ שעונו

✗ כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ב

✓ חבורתנו **הערה:** גם התשובה "חבורתינו" תיחשב תשובה נכונה.

✗ כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

סעיף ג

✓ פרוותה **הערה:** גם התשובה "פרותה" תיחשב תשובה נכונה.

✗ כל תשובה אחרת, לרבות מילה הכתובה בשגיאת כתיב

שאלה 10

ממד הידע הלשוני: תחביר

סעיף א

✓ (2) הילדים הצליחו במשימה כי הם שיתפו פעולה.

✗ כל תשובה אחרת

סעיף ב

✓ (1) הִתְגַּלְגַּלְנוּ מצחוק כאשר צפינו בסרט.

✗ כל תשובה אחרת

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

ניתוח השאלות

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

אוצר מילים

שאלות בממד זה עוסקות בהכרת המשמעות של המילה, בשימוש נכון בהקשר, בזיהוי קשרי משמעות בין מילים ועוד. השאלה העוסקת באוצר מילים במשימה זו היא **שאלה 6**, והניתוח שלה מוצג לפניכם.

להשתמעויות להוראה העוסקות בממד אוצר המילים, לחצו כאן.

6 לפניכם משפטים מהטקסט. ענו על השאלה שאחרי כל משפט.

א. "הַהִצְטָרְפוּת לתנועת נוער אינה **חובה**, אלא **בְּחִירָה** אישית של כל אחד" (שורה 7).

? המילים **חובה** ו**בְּחִירָה** הן מילים:

1 ☐ דומות במשמעות שלהן

2 ☑ מנוגדות במשמעות שלהן

ב. "ב'פעולה' מְשחקים מִשחקֵי חֶבְרָה, שרים את שירֵי התנועה ו**מְשׂוֹחֲחִים** על נושאים חברתיים ועל נושאים שקרובים לעולמם של הילדים" (שורות 12–13).

? המילים **מְשׂוֹחֲחִים** ו**מדברים** הן מילים:

1 ☑ דומות במשמעות שלהן

2 ☐ מנוגדות במשמעות שלהן

ג. "הם מחבְּרים את הַסֶּנְדוֹת עם חבלים בקשירות מיוחדות שעוזרות לַמִּתקן להיות **יַציב** ו**חזק**" (שורות 18–19).

? המילים **יַציב** ו**חזק** הן מילים:

1 ☑ דומות במשמעות שלהן

2 ☐ מנוגדות במשמעות שלהן

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

מטרת השאלה: לזהות קשרי משמעות (קשרים סמנטיים) בין מילים

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש לדעת את משמעות המילים המודגשות (אוצר מילים) ולזהות את קשרי המשמעות ביניהן: אם המילים דומות במשמעותן או מנוגדות במשמעותן.

במשפטים א ו־ג המבנה התחבירי של המשפט יכול לסייע בזיהוי קשרי המשמעות בין המילים:

- **משפט א:** הַהִצְטָרְפוּת לתנועת נוער אינה **חובה**, אלא **בְּחִירָה** אישית של כל אחד.
  המבנה התחבירי "אינה..., אלא..." מביע קשר של ניגוד בין חלקי המשפט, הרומז כי למילים המודגשות משמעויות המנוגדות זו לזו.
- **משפט ג:** הם מחבְּרים את הַסֶּנָדוֹת עם חבלים בקשירות מיוחדות שעוזרות לַמִּתקן להיות **יַציב** ו**חזק**.
  המילים המודגשות "יציב" ו"חזק" הן שמות תואר, המתארים כיצד יהיה המתקן אם יחברו את הסנדות בחבלים עם קשירות מיוחדות. הן מופיעות זו לצד זו ומחוברות ב־"ו" החיבור. מבנה זה יכול לרמוז כי למילים המודגשות משמעויות דומות זו לזו.

במשפט ב רק אחת מהמילים המודגשות מופיעה במשפט עצמו ("משוחחים"), והמבנה התחבירי אינו יכול לסייע בפתרון השאלה.

העשרה על קשרי נרדפות וניגודיות:

מילים המביעות משמעויות קרובות הן **מילים נרדפות**, למשל פֹּה–כאן, עץ–אילן. מילים יכולות להיחשב נרדפות באופן מוחלט רק אם הן שוות במשמעות בכל הקשר, כך שהן יכולות להמיר זו את זו בכל הופעותיהן. קשה למצוא תופעה של נרדפות מוחלטת. נרדפות חלקית, כלומר חפיפה חלקית של משמעות, מתבטאת בכך שלשתי מילים או יותר יש מספר ניכר של תכונות סמנטיות משותפות, לפיכך אפשר להמיר מילה אחת באחרת בתוך הקשרים מסוימים ולא בכל הקשר שהוא. למשל, המילים "רוצה" ו"חָפֵץ" הן מילים נרדפות, אך המילה "חָפֵץ" שייכת למשלב לשון גבוה יותר, ולכן אינה מתאימה בדיבור יום־יומי.

קשר של **ניגודיות** (הפיכות) הוא קשר סמנטי בין מילים מנוגדות, כלומר מילים שהיחס ביניהן הוא יחס של "ראי"; מילה אחת היא "צידו השני של המטבע" ביחס למילה השנייה, למשל טוב–רע. יש סוגים שונים של ניגודיות: **ניגודי רצף** (ניגודים יחסיים) – ניגודים שאפשר לדרג בסולם דמיוני ולצרף להם מילים כמו "מאוד", "יותר" ו"פחות", למשל קר–חם, יקר–זול; **ניגודי כיוון** – למשל למעלה–למטה, ימינה–שמאלה וגם עלה–ירד; **היפוך תפקידים** – למשל מורה–תלמיד, חתן–כלה וגם מכר–קנה; **ניגודים מוחלטים** – למשל אמת–שקר, ער–ישן.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

מבנה המילה

שאלות העוסקות בהכרת רכיבים דקדוקיים הבונים את המילה, כמו שורש, תבנית, צורני גזירה, צורני נטייה, ועוד. השאלות העוסקות באוצר מילים במשימה זו הן **שאלות 1, 2, 7, 8 ו־9**, והניתוח שלהן מוצג לפניכם.

להשתמעויות להוראה העוסקות בממד מבנה המילה, לחצו כאן.

1 הַשלימו את החסר בקטע שלפניכם בעזרת מילים מתאימות מהשורש **ח-ב-ר**.

דוגמה

קוראים לי דן ואני ***חבר*** בתנועת נוער שפועלת ליד ביתי.

בתנועת הנוער הכרתי ***חברים*** (א) חדשים, ויחד שיחקנו במשחק ***חברה*** (ב).

הפעילויות בתנועה גרמו לי ***להתחבר*** (ג) עם ילדים שלא הכרתי קודם.

מטרת השאלה: להשלים מילים מתאימות בקטע לפי שורש נתון

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את המונח "שורש", וכן נדרש ידע בנוגע לדרך תצורת מילים בעברית (ידע מורפולוגי). כמו כן על התלמידים להכיר מילים משורש ח-ב-ר (ידע סמנטי, אוצר מילים), ולדעת כיצד לשבץ את המילים בקטע תוך התחשבות בהקשר התוכני והתחבירי.

(המשך בעמוד הבא)

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

דוגמאות לשגיאות:

סוג השגיאה	דוגמה
השלמת מילים שאינן משורש ח-ב-ר	בתנועת הנוער הכרתי ***יֶלֶדִים*** חדשים [...]
השלמת מילים שאינן מתאימות בהקשר התחבירי	בתנועת הנוער הכרתי ***חֲבֵרוֹת*** חדשים [...] (חוסר התאם במין)
	בתנועת הנוער הכרתי ***חֲבֵר*** חדשים [...] (חוסר התאם במספר)
השלמת מילים שאינן מתאימות בהקשר התוכני	הפעילויות בתנועה גרמו לי ***חֲבֵרוֹתַי*** עם ילדים שלא הכרתי קודם. (ההשלמה אינה מתאימה הן מבחינת התוכן והן מבחינת התחביר.)
שגיאה בתבנית המילה (בניין או משקל)	הפעילויות בתנועה גרמו לי ***לְאִיתְחַבֵּר*** עם ילדים שלא הכרתי קודם.
החלפה בין השורש ח-ב-ר לשורשים דומים (כמו ב-ח-ר, ח-ר-ב). החלפה כזו יכולה לנבוע, בין היתר, מחוסר תשומת לב; מומלץ לבדוק אם השגיאה מופיעה בהשלמה אחת בלבד או חוזרת לאורך ההשלמות בשאלה.	בתנועת הנוער הכרתי ***חֲבֵרִים*** חדשים [...]

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

2 איזו מילה מן המילים האלה היא **בצורת רבים**?

1 ☐ עצמאות

2 ☐ התנדבות

3 ☑ פעולות

4 ☐ מחנאות

מטרת השאלה: לזהות מילה בצורת רבים בקרב מילים שונות המסתיימות בסיומת –ות

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש לקרוא נכון את המילים ולזהות את המילה הכוללת מוספית ריבוי ־וֹת. שאר המילים – "עצמאות", "התנדבות", "מחנאות" – מסתיימות גם הן ב־ות, אך הסיומת בהן נהגית ־וּת, סיומת שאינה מציינת ריבוי.

העשרה על צורות ריבוי:[3]

בעברית יש שתי סיומות לציון צורת רבים: **־ִים** ו**־וֹת**. אנחנו נוטים לקשר את סיומת ־ִים עם צורות ממין זכר ואת סיומת ־וֹת עם צורות ממין נקבה, ואלה אכן פני הדברים בשמות התואר ("טובים / טובות", "מהירים / מהירות") ובצורות הבינוני ("הולכים / הולכות", "מצליחים / מצליחות"). ואולם בקרב שמות העצם ההיערכות הסדירה והקבועה אינה נשמרת: אפשר למצוא שמות ממין זכר המרובים בסיומת ־וֹת ("קירות", "שולחנות", "חלונות") ושמות ממין נקבה המרובים בסיומת ־ִים ("מילים", "תאנים", "אבנים").

ההנחה הרווחת במחקר היא שהסיומות ־ִים ו־וֹת לא ציינו במקורן מין דקדוקי, וכי השיוך של הסיומת ־ִים לזכר ושל ־וֹת לנקבה הוא מאוחר יחסית. משערים כי בעבר הרחוק הבחירה בין סיומות הריבוי לא הייתה תלויה במין הדקדוקי אלא בגורמים אחרים, ובהם תבנית המילה ומשמעותה, ולכן יש שמות שבהם אין התאמה בין המין הדקדוקי של השם לסיומת הרבים המצופה. עם זאת בשמות רבים אחרים, בייחוד אלה שנוצרו בעברית החדשה, סיומת הרבים נקבעת לפי המין הדקדוקי.

[3] טקסט מעובד על פי "סיומת הרבים ־ִים ו־וֹת", שאלות ותשובות, אתר האקדמיה ללשון העברית, hebrew-academy.org.il (2023).

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

7 בשורה 38 כתוּב: "התחלנו **לחפש** בבית".
השורש של המילה לחפש הוא **ח-פ-שׂ.**

סמנו את **<u>שני</u>** המשפטים שהמילה המודגשת בהם היא מהשורש **ח-פ-שׂ.**

1. ☑ דן החל להתעניין בבישול ובאפייה **וחיפש** באינטרנט מתכון לעוגת שוקולד ביתית.
2. ☐ טיפלנו בתוּכי הפצוע שמצאנו בחצר, וכשהוא החלים שחררנו אותו **לחופשי**.
3. ☑ ענת קראה את כל ספרֵי המתח בספרייה, ולכן הפעם **תחפש** ספר בסגנון אחר.
4. ☐ כשחתולים מרגישים שהם בסכנה, הם **חושפים** את השיניים.

מטרת השאלה: לזהות מילים משורש נתון

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את המונח "שורש" ולזהות מילים שנוצרו מהשורש ח-פ-שׂ הנתון בשאלה (ידע מורפולוגי וסמנטי). לשם כך נדרש לקרוא נכון את המילים המודגשות באפשרויות ולהבחין בין שׂ ובין שׁ כאשר אין הן מנוקדות.

באפשרויות 1 ו־3 המילים המודגשות הן חיפש ו־תחפש (בהתאמה), ואלו הן התשובות הנכונות. אלו מילים משורש ח-פ-שׂ – אפשר לזהות בהן את אותיות השורש, ומשמעות המילים קשורה למשמעות השורש.

באפשרות 2 המילה המודגשת היא "לחופשי". אומנם האותיות ח-פ-ש מופיעות בה, אך ה־ש היא שׁ (ש ימנית) ולא שׂ (ש שמאלית), כלומר המילה איננה מהשורש הנתון בשאלה. קריאה מדויקת של המילה "לחופשי" והישענות על משמעות המילה (שאיננה קשורה למשמעות השורש ח-פ-שׂ) פוסלות אפשרות זו.

באפשרות 4 המילה המודגשת היא "חושפים". אומנם במילה זו האותיות ח, פ, שׂ מופיעות, אך בסדר אחר מאשר בשורש הנתון בשאלה (ח-ש-פ לעומת ח-פ-ש). אותיות השורש באות כסדרה שחבריה מופיעים תמיד בסדר קבוע; אם יוחלף הסדר בין האותיות, לא יהיה זה אותו השורש. נוסף על כך, ובדומה לאפשרות 2, הישענות על משמעות המילה (שאיננה קשורה למשמעות השורש ח-פ-שׂ) גם כן פוסלת אפשרות זו.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

8 לפניכם טבלה: בצד ימין מופיע קטע שנכתב **בלשון עתיד** ובו כמה מילים מודגשות.
בצד שמאל מופיע קטע ובו מילים חסרות.

הַשלימו את המילים החסרות **בלשון עבר** לפי המילים המודגשות בקטע שבצד ימין.
היעזרו בדוגמה.

קטע בלשון עתיד	קטע בלשון עבר
ביום שישי **אלך** לספריית בית הספר ו**אקרא** ספר על חבורת ילדים. אחותי **תצטרף** אליי בסוף יום הלימודים ו**נחזור** יחד הביתה.	דוגמה ביום שישי ***הלכתי*** לספריית בית הספר ו***קראתי*** (א) ספר על חבורת ילדים. אחותי ***הצטרפה*** (ב) אליי בסוף יום הלימודים ו***חזרנו*** (ג) יחד הביתה.

מטרת השאלה: להטות פעלים בזמן עתיד לזמן עבר

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את נטיית העבר של הפעלים המודגשים ולדעת להטות כל פועל לצורת העבר שלו תוך שמירה על הגוף, על השורש ועל הבניין, ולייצגו בכתיב תקין (ידע מורפו־אורתוגרפי, הכולל ידע מורפולוגי וידע אורתוגרפי).

דוגמאות לשגיאות:

סוג השגיאה	דוגמה
שגיאה בגוף	ו***קראנו*** ספר על חבורת ילדים.
שגיאה בזמן	אחותי ***אצטרפת*** אליי בסוף יום הלימודים [...]
פועל משורש אחר	ו***הלכנו*** יחד הביתה.
הטיה נכונה לעבר, אך הפועל כתוב בשגיאת כתיב	ו***קרתי*** ספר על חבורת ילדים.
	אחותי ***הצתרפה*** אליי בסוף יום הלימודים [...]

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

9 במשפטים שלפניכם מסומנות שתי מילים.

כִּתבו את שתי המילים האלה במילה אחת. היעזרו בדוגמה.

דוגמה

הילדים לקחו את **הילקוטים שלהם** והלכו לבית של רפאל.

הילדים לקחו את ***ילקוטיהם*** והלכו לבית של רפאל.

א. טל הִביט ב**שעון שלו** וראה שהשעה מאוחרת.

טל הִביט ב***שעונו*** וראה שהשעה מאוחרת.

ב. אני תמיד שמחה כְּשֶׁאפשר למצוא משימות חדשות לַ**חֲבוּרָה שלנו.**

אני תמיד שמחה כְּשֶׁאפשר למצוא משימות חדשות ל***חבורתנו***.

ג. החתולה עליזה הצליחה לאסוף אל **הַפְּרָוָה שלה** את כל הצבעים שיש לחתולים.

החתולה עליזה הצליחה לאסוף אל ***פרוותה*** את כל הצבעים שיש לחתולים.

מטרת השאלה: ליצור מילים עם כינויי קניין (שייכות) חבורים

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש לדעת ליצור מילים עם כינויי קניין חבורים במגוון גופים (ידע מורפולוגי). כינויי הקניין הם כינויים לציון שייכות, והם עשויים להופיע בצורה פרודה ("השולחן שלי", "השולחנות שלי") או בצורה חבורה ("שולחני", "שולחנותיי"). הצורות החבורות מופיעות לרוב בלשון פורמלית ובכתיבה (בעיקר במשלב גבוה), ואילו הצורות הפרודות – בלשון הדיבור ובכתיבה בלתי־פורמלית.

בסעיפים ב ו־ג נדרש להכיר את צורתו של כינוי הקניין לשמות המסתיימים בסיומת ־ה, צורה המכילה את האות ת: "חבור**תנו**", "פרוו**תה**".

דוגמאות לשגיאות:

סוג השגיאה	דוגמה
שגיאה ביצירת כינוי הקניין	***חבורנו***
היעדר התאמה בגוף	***שעונה***
שגיאה בבסיס (במילה שאליה מצרפים את הכינוי)	***חבורותינו*** (הבסיס ברבים במקום ביחיד)
היעדר סימון של כינוי הקניין	***פרוות***

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

תחביר

שאלות בממד זה עוסקות בזיהוי תפקידן של המילים במשפט, בזיהוי קשרים בין מילים, בין משפטים ובין פסקות, בשימוש במילות קישור, בשימוש בסימני פיסוק ועוד. השאלות העוסקות בתחביר במשימה זו הן **שאלות 4, 5 ו־10**, והניתוח שלהן מוצג לפניכם.

להשתמעויות להוראה העוסקות בממד התחביר, לחצו כאן.

4

בשורות 16–17 כתוב: "בתנועות נוער רבות עוסקים בְּמַחֲנָאוּת, **כלומר** יוצאים לטבע וּמְקִימִים מַחֲנֶה בַּשטח".

במה אפשר להחליף את המילה "**כלומר**" מבלי לשנות את משמעות המשפט?

1 ☑ זאת אומרת

2 ☐ למרות זאת

3 ☐ אחרי ש...

4 ☐ אבל

מטרת השאלה: לזהות חלופה למילה המודגשת המתאימה להקשר

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להבין את המשמעות של המילה "כלומר" ואת תפקידה. "כלומר" היא מילת הסבר, והיא באה לרוב לפני הסבר או הבהרה לנכתב לפניה. מבין האפשרויות, לצירוף "זאת אומרת" יש תפקיד דומה, גם הוא משמש להסבר. שאר האפשרויות הן מילות קישור המבטאות קשרים לוגיים אחרים (ראו הרחבה על מילות קישור בניתוח של שאלה 5).

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

5 בשורות 26–27 כתוב: "החניכים בתנועה שמחים לגלות שהם יכולים לעזור לאחרים **על אף** גילם הצעיר".

במה אפשר להחליף את המילים "**על אף**" מבלי לשנות את משמעות המשפט?

1 ☐ בעקבות

2 ☐ לעומת

3 ☐ למען

4 ☑ למרות

מטרת השאלה: לזהות מילת קישור המתאימה להקשר

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להבין את תפקיד הצירוף "על אף", והקשר הלוגי בין שני חלקי המשפט יכול לסייע בכך (ידע תחבירי וסמנטי). לאחר מכן נדרש לזהות לאיזו מילה מבין מילות הקישור שבאפשרויות יש תפקיד דומה. הצירוף "על אף" מבטא קשר לוגי של ויתור (ניגוד לצפוי) בין חלקי המשפט.

העשרה על מילות קישור:

מילות הקישור מקשרות בין צירופים, משפטים או יחידות תחביריות גדולות יותר, והן מציגות באופן גלוי את הקשרים הלוגיים בין החלקים.

בטבלה שלהלן מובאות דוגמאות לקשרים לוגיים ולמילות קישור המבטאות אותם:

הקשר הלוגי	דוגמאות למילות קישור
הוספה	ו..., גם, נוסף על כך, כמו כן, זאת ועוד
ניגוד	אבל, אך, אולם, לעומת זאת
ויתור (ניגוד לצפוי)	על אף, למרות, אף על פי ש...
סיבה ותוצאה	כי, בגלל, מפני ש..., כיוון ש..., לכן
תכלית (מטרה)	כדי ש..., בשביל, למען, לשם כך
תנאי	אם, בתנאי ש...
זמן (רצף כרונולוגי)	כאשר, כש..., קודם לכן, לפני ש..., לאחר ש...
דמיון	כמו ש..., כפי ש...
ברירה	או, לחלופין

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

10 בכל אחד מהסעיפים שלפניכם יש משפט מודגש, ומתחתיו שני משפטים.
סמנו לאיזה מבין שני המשפטים יש **אותה משמעות** כמו זו שבמשפט המודגש.

היעזרו בדוגמה.

דוגמה

רפאל התקשר לילדים כדי לספר להם איך הוא מרגיש.

1 ☑ רפאל התקשר לילדים במטרה לספר להם איך הוא מרגיש.
2 ☐ רפאל התקשר לילדים, ואפילו סיפר להם איך הוא מרגיש.

א. הילדים הצליחו במשימה בזכות שיתוף הפעולה ביניהם.

1 ☐ הילדים הצליחו במשימה אפילו שלא שיתפו פעולה ביניהם.
2 ☑ הילדים הצליחו במשימה כי הם שיתפו פעולה ביניהם.

ב. הִתְגַּלְגַּלְנוּ מצחוק בעת הצפייה בסרט.

1 ☑ הִתְגַּלְגַּלְנוּ מצחוק כאשר צפינו בסרט.
2 ☐ הִתְגַּלְגַּלְנוּ מצחוק אחרי שצפינו בסרט.

מטרת השאלה: לזהות משפטים שבהם הקשר הלוגי זהה

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להבין את הקשרים הלוגיים במשפטים המודגשים ולזהות באילו מבין האפשרויות הקשר נשמר. בדומה לשאלה 5, הקשר הלוגי מובע במפורש במשפט באמצעות מילות הקישור (בזכות, אפילו ש..., כי; בעת, כאשר, אחרי ש...). לכן נדרש להכיר את המילים האלה ולהבין את דרכי השימוש בהן.

ראו הרחבה על מילות קישור ועל קשרים לוגיים בניתוח שאלה 5.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

כתיב

שאלות בממד זה עוסקות בהכרת הכתיב התקני של המילה, בקריאה נכונה לפי סימני הניקוד, בפענוח מילים הומוגרפיות ועוד. השאלה העוסקת בכתיב במשימה זו היא **שאלה 3**, והניתוח שלה מוצג לפניכם.

להשתמעויות להוראה העוסקות בממד הכתיב, לחצו כאן.

3 בכל אחד מהמשפטים שלפניכם יש זוג מילים מודגשות.
הַקיפו את המילה המודגשת המתאימה לתוכן של המשפט. היעזרו בדוגמה.

דוגמה

תתקשר אליי **אִם**/**אֵם** תצטרך עזרה.

א. הילד בעלילון (קומיקס) אומר: "**חֶבֶל**/**חָבָל** שאני צעיר **בַּשְׁבִיל**/**בַּשְׁבִיל** להצטרף לתנועות נוער".

ב. בסוף יום הלימודים צעדנו לכִיוון **מְגָרֵשׁ**/**מִגְרַשׁ** הספורט כדי לשחק "מַחֲנַיִים".

ג. השנה נצא לטיול שנתי באזור **הַמְדַבֵּר**/**הַמִּדְבָּר** וניהנה מהנופים המיוחדים שלו.

מטרת השאלה: לבחור את המילה המנוקדת המתאימה בהקשר

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את הצלילים המיוצגים באותיות ובסימני הניקוד (ידע פונולוגי ואורתוגרפי) ולפענח במדויק כיצד לקרוא את המילה. כמו כן נדרש להכיר את משמעות המילים ולבחור את המילה המתאימה להקשר.

כדי לאתר תלמידים שקריאתם אינה מדויקת ושהם אינם שולטים בסימני הניקוד ובמיומנות הפענוח הפונולוגי, מומלץ להעביר את מבדק שטף הקריאה לכיתה ג מתוך התוכנית: "קול קורא! לקידום שטף הקריאה". מבדק שטף הקריאה לכיתה ג נבדק בקריאת טקסט בכתיב מנוקד, ואילו מבדק שטף הקריאה לכיתה ד נבדק בקריאת טקסט בכתיב מלא, ללא ניקוד.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

השתמעויות להוראה

הידע הלשוני, על כל ממדיו, מעמיד בסיס חשוב בפיתוח האוריינות הלשונית ובקידומה. כך הידע הלשוני מסייע בפענוח הקריאה ובהשגת שטף הקריאה; הוא תורם להבנת הנקרא של טקסטים; הוא מקדם את יכולות ההבעה בעל־פה והכתיבה של טקסטים במגוון סוגות[4]; הוא מחזק את המודעות לשפה תקינה; ועוד.

יש דרכים שונות לפיתוח הידע הלשוני של התלמידים, אחת מהן היא **למידה מתוך הקשר** במהלך קריאה ולמידה של טקסטים. קריאה בטקסטים מסוגות שונות, ברמות קושי שונות ובנושאים מגוונים מזמנת חקירת מילים ומשפטים בשלל היבטים, לדוגמה: חקירה פונולוגית (איך המילה נשמעת?), מורפולוגית (איך המילה בנויה?), אורתוגרפית (איך המילה כתובה?), סמנטית (מה משמעות המילה?) ותחבירית (מה משמעות המילה בהקשר מסוים?)[5]. כמו כן למידה מתוך הקשר טקסטואלי אותנטי מעודדת את התלמידים לשים לב לשפה ולרכיביה בזמן קריאת טקסט, ובכך מפתחת את ההתבוננות המטא־לשונית.

העיסוק בתופעות הדקדוקיות המזדמנות בטקסט יכול לחצות את גבולות הטקסט. מומלץ לחשוב יחד עם התלמידים על מילים ועל צירופים נוספים שבהם באות לידי ביטוי התופעות הדקדוקיות (למשל צירופי סמיכות, מבני שייכות), ליצור רשימה של מילים ושל צירופים אלה ובכך להרחיב את הדיון בהם. החשיפה למופעים רבים תחזק את למידת החוקיות ותפתח את הידע הלשוני והמטא־לשוני של התלמידים. אפשר לשלב בלמידה גם מִשׂחוק ולמידת עמיתים, המשמשים לתרגול הידע הלשוני בדרך חווייתית ומהנה. קריאה מרובה, וכן הקראה מרובה של ספרים בכיתה, חשובות גם הן לפיתוח הידע הלשוני.

פרק זה בנוי מארבעה תתי־פרקים המפרטים המלצות כיצד לעסוק בממדי הידע הלשוני שבהם מתמקדת משימה זו: **אוצר מילים**, **מבנה המילה**, **תחביר** ו**כתיב**. הדוגמאות בפרק מבוססות על הטקסטים שקראו התלמידים במבחן החיצוני: "תנועות נוער" ו"החתולה עליזה". חשוב לציין שהדוגמאות המופיעות לפניכם הן בגדר הצעות בלבד, ואתם יכולים לבחור באילו דוגמאות להשתמש וכן לחבר שאלות אחרות המבוססות על הטקסטים לפי שיקול דעתכם.

[4] ממדי הידע הלשוני באים לידי ביטוי גם בתוצרי הכתיבה של התלמידים ב**משימת הכתיבה** הנלווית למבחן החיצוני, והערכת ההיבטים הלשוניים היא חלק מהערכת תוצרי הכתיבה שלהם.

[5] לקריאה נוספת ומעמיקה בנושא חקירת מילים וחקירת משפטים מומלץ לעיין בתוכנית "**קול קורא! לקידום שטף הקריאה**".

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

אוצר מילים

הרחבת אוצר המילים תורמת לקידום יכולות הבנת הנקרא והכתיבה, ואחת הדרכים להעשרת אוצר המילים היא הקניה של מילים מתוך הקשר במהלך עבודה על טקסט. כל טקסט מזמן מבחר מגוון של מילים להקניה. מומלץ לזהות את מילות המפתח בטקסט, מושגים חדשים ומילים נדירות שכדאי לתת עליהם את הדעת, שכן דיון במופעי המילה ובאסוציאציות הלשוניות שהיא מעוררת אצל התלמידים מרחיב את ההיכרות עם המילה ועם מגוון פירושיה.

לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד אוצר המילים:

- הרחבת אוצר המילים באמצעות:
  - בחירה של **מילות מפתח** ודיון בהן:
    בטקסט "תנועות נוער" אפשר להתמקד במילים "תנועה", "חניכים", "מדריכים" ו"קהילה". אפשר לשאול את התלמידים אילו אסוציאציות המילים מעוררות בהם וכך לפתח דיון במשמעויותיהן.
  - בחירה של **מילים נדירות** ו**מילים לא מוכרות** ודיון בהן:
    אפשר להציע לתלמידים למצוא בעצמם מילים שלא מוכרות להם בטקסט "תנועות נוער" ולבקש מהם לנסות להסביר את משמעותן לפי ההקשר. לדוגמה תלמיד שאינו מכיר את המילה "מחנאות" יכול להיעזר בכתוב בטקסט, שלפיו העיסוק במחנאות קשור ביציאה לטבע ובהקמת מחנה בשטח.
  - בחירה של **ביטויים** ו**מטפורות** ודיון בהם:
    בטקסט "החתולה עליזה" מופיעים כמה ביטויים: "החיפושים לא העלו דבר", "הפנו את מבטיהם", "על קצות האצבעות", "להפר הבטחה". הביטוי "על קצות האצבעות" יכול להתפרש בשני אופנים: מילולי ומטפורי. בסיפור נראה שהביטוי מתפרש באופן מילולי, כלומר הילדים עלו במדרגות בדריכה על קצות אצבעותיהם. עם זאת את הביטוי עצמו אפשר להבין גם באופן מושאל, כלומר הלכו בשקט תוך הקפדה לא להרעיש. אפשר להציג בכיתה את הביטוי על פירושיו השונים ולהציע לתלמידים לחבר משפטים הכוללים את הביטוי, באופן מילולי ובאופן מושאל.
- זיהוי **קשרי משמעות** (קשרים סמנטיים) בין מילים:
  למשל **שאלה 6** במשימה זו. כמשימת המשך התלמידים יכולים לאתר מילים נוספות בטקסט ולמצוא להן מקבילה נרדפת או ניגודית. לדוגמה אפשר לבקש מהתלמידים למצוא מילים ניגודיות למילים מהטקסט "החתולה עליזה", כמו רעב–שבע, התמלא–התרוקן, להבהיל–להרגיע.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

- **הכרת משמעויות נוספות** של המילה (מילים פוליסמיות):

אפשר להציע לתלמידים לחפש בטקסטים מילים שיש להן כמה משמעויות, להסביר מהן המשמעויות השונות של המילה ולשאול איזו מהן מתאימה להקשר. למשל בטקסט "תנועות נוער" בולטת המילה "תנועה". למילה זו מגוון משמעויות:[6] (1) תזוזה של הגוף או של חלק ממנו; (2) תזוזה, שינוי במצב או במיקום של דבר; (3) תעבורה, תזוזה של כלי רכב בדרכים; (4) ארגון או מפלגה המאגדים ומארגנים אנשים למטרה פוליטית או חברתית מסוימת; (5) שם כולל למקצועות ההתעמלות והמחול; (6) קיצור מקובל של "תנועת נוער"; (7) מצבו של גוף המשנה את מקומו, התקדמות במרחב (פיזיקה); (7) הגה שהפקתו אינה כרוכה בחסימה רבה של זרם האוויר (פונטיקה). בטקסט "תנועות נוער" יש עוד דוגמאות למילים בעלות כמה משמעויות: "שטח", "שער", "שפה" ו"עלייה".

נוסף על האמור לעיל מומלץ להרחיב את הבירור בנוגע לאוצר המילים של התלמידים בהקשרי למידה מגוונים, למשל בקריאה דיאלוגית מונחית של ספרים. במהלך הקריאה כדאי להתעכב על מילות מפתח, מילים נדירות, ביטויים ומטפורות, מילים בעלות משמעות נרדפת או מנוגדת ועל מבנים תחביריים המסייעים לזהות את קשרי המשמעות בין המילים.

מבנה המילה

ידע העוסק במבנה המילה (ידע מורפולוגי) כולל היכרות עם רכיבים דקדוקיים הבונים את המילה, כמו שורש, תבנית, צורני גזירה וצורני נטייה. פיתוח הידע הזה מחזק את הידע הלשוני ומעלה מודעות לשפה תקינה, ומכאן מומלץ שהתלמידים ייוודעו לרכיבים דקדוקיים אלה ויכירו את המשמעות שלהם.

לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד מבנה המילה:

- זיהוי ה**שורש**:

למשל **שאלה 7** במשימה זו. בטקסט "תנועות נוער" השורש **פ-ע-ל** חוזר על עצמו כמה פעמים במילים שונות. אפשר לבקש מהתלמידים למצוא בטקסט מילים הנגזרות משורש זה, לדוגמה "פועלות", "פעולות", "פעולה", "פעילויות".

- **יצירת מילים בהקשר בעזרת שורש נתון**:

למשל **שאלה 1** במשימה זו, שבה התלמידים מתבקשים להשלים בקטע מילים מהשורש **ח-ב-ר**. בהמשך תוכלו לחבר קטעים משלכם, הקשורים לנושאים העולים מהטקסט "תנועות נוער", שבהם ישלימו התלמידים מילים בעזרת שורש נתון, כמו בשאלה זו.

[6] לפי הגדרת הערך "תנועה" במילון "רב־מילים"

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

- הכרת **מערכת הנטייה** בשם (מין ומספר) ובפועל (גוף וזמן):
למשל **שאלה 2** עוסקת בנטיית הרבים בשם העצם ו**שאלה 8** עוסקת בנטיית הגוף והזמן בפועל. כדוגמה נוספת לנטיית השם אפשר לדון עם התלמידים במילה "מִתקן", המופיעה בטקסט "תנועות נוער", ולבקש מהם למצוא דוגמאות לנטייה של המילה בטקסט, למשל "מִתקנים" בלשון רבים ו"מִתקנֵי־" בצורת נסמך רבים.

- הכרה, יצירה ופירוק של **צירופי סמיכות**:
אפשר להציג לתלמידים דוגמאות לצירופי סמיכות מתוך הטקסט "תנועות נוער", למשל "תנועות נוער" ו"משחקי חברה" ולבקש מהם לאתר בטקסט צירופי סמיכות נוספים, לדוגמה "שירי התנועה", "מוצרי מזון". אפשר לבקש מהתלמידים גם לחשוב על צירופי סמיכות נוספים שהם מכירים מחיי היום־יום וללא זיקה לטקסט, למשל "ימי הולדת", "כדורי שוקולד", "משקפי שמש", "נעלי בית". התלמידים יוכלו ליצור רשימות של מילים, במקרה זה של צירופי סמיכות, והחזרה על מבנה של צירופי הסמיכות במגוון מופעים תחזק אצלם את ההבנה של החוקיות הדקדוקית שבמבנה לשוני זה. רשימות המילים האלה יעמידו בסיס לאימון ולתרגול של שטף הקריאה.

- הכרה ויצירה של **כינויי שייכות** (קניין) פרודים וחבורים:
למשל **שאלה 9** במשימה זו. בטקסט "החתולה עליזה" מופיעות מילים ובהן כינויי שייכות חבורים, למשל: "מבטיהם", "בחיקה", "פיה", "דירתו". אפשר לבקש מהתלמידים לפרק את הכינויים החבורים לשתי מילים, למשל "מבטיהם" = המבטים שלהם.

תחביר

ידע תחבירי קשור בתפקיד המילים במשפט ובקשרים בין מילים, בין משפטים ובין פסקות בטקסט שלם. הכרה של תפקיד המילים במשפט וזיהוי הקשר בין המשפטים בטקסט תורמים להבנה עמוקה יותר של הטקסט ולכתיבה בהירה ולכידה. בטקסטים יש מבנים תחביריים שונים המשרתים מטרות שונות, ומומלץ להכיר לתלמידים מבנים אלה ולעמוד על המטרה שלהם. כמו כן ידע תחבירי כולל גם הכרה של סימני הפיסוק ושימוש תקין בהם.

לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד התחביר:

- הכרה וזיהוי של **חלקי דיבור** (שם עצם, שם תואר, פועל, תואר הפועל, מילות יחס, מילות קישור):
בטקסט "החתולה עליזה" מופיעים שמות תואר רבים: "השכן המבוגר", "ניתוח מסוכן", "חבורה מהוללת ואחראית", "בריא ושלם", "עיניים נוצצות" ועוד. אפשר לבקש מהתלמידים לאתר שמות תואר בטקסט ולציין במה הם תורמים לסיפור. למשל שמות התואר "מהוללת" ו"אחראית" מוסיפים מידע חיובי על החבורה של ג'ינג'י ומעידים שאפשר לסמוך עליה לבצע כראוי את המשימה שהטיל עליהם רפאל השכן.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

- הכרה וזיהוי של הקשר הלוגי של **מילות קישור**:

למשל **שאלה 4**, **שאלה 5** ו־**שאלה 10** במשימה זו. אפשר לבקש מהתלמידים לאתר מילות קישור נוספות בטקסט ולחבר בעזרתן משפטים עצמאיים משלהם. לאחר מכן התלמידים יכולים לשתף אלה את אלה במשפטים שכתבו, וחבריהם ינסו להציע מילות קישור חלופיות למילות הקישור שכתבו התלמידים.

- הכרה, זיהוי והפקה של **מבנים תחביריים**:

בטקסט "החתולה עליזה" יש **משפטי שאלה** ו**משפטי תנאי**, לדוגמה: משפט שאלה – "מי ידאג להם בהיעדרך אם לא החבורה המהוללת שלנו?"; משפט תנאי – "ואם היא תמליט, שימו לב לא להבהיל אותה". אפשר לבקש מהתלמידים ליצור משפטי שאלה ומשפטי תנאי בדומה למבנה של משפטים אלה.

- הכרה, זיהוי והפקה של **דרכי מסירת הדיבור** – דיבור ישיר ודיבור עקיף:

בטקסט "החתולה עליזה" יש משפטים הנמסרים ב**דיבור ישיר** (למשל "אני צריך לעבור ניתוח", "אתה יכול לסמוך עלינו"). אפשר לבקש מהתלמידים לאתר משפטים הכתובים בדיבור ישיר ולציין מה מייחד אותם מבחינת סימני הפיסוק שבהם. לאחר מכן אפשר לבקש מהתלמידים להמיר חלק מהמשפטים שאיתרו במשפטים בדיבור עקיף תוך הקפדה על שינוי מתאים של הכינויים, של צורות הפועל ושל סימני הפיסוק. לדוגמה את המשפט "אני צריך לעבור ניתוח" אפשר לכתוב בדרך עקיפה: רפאל אמר לילדי החבורה שהוא צריך לעבור ניתוח.

- הכרת התפקידים של **סימני הפיסוק**:

בטקסטים מופיעים משפטים ובהם סימני פיסוק שהתלמידים נדרשים להכיר לפי תוכנית הלימודים: נקודה, סימן שאלה, מירכאות, נקודתיים. אפשר להדגים לתלמידים את השימוש בסימני הפיסוק מתוך הטקסטים, ולאחר מכן לבקש מהם לחבר משפטים משלהם בשימוש סימני פיסוק האלה במקומות מתאימים.

דוגמאות לשימוש בסימני פיסוק מתוך הטקסט "החתולה עליזה":

- **נקודה**: רפאל חייך**.**
- **סימן שאלה**: אולי היא רעבה**?** ואולי קרה לה משהו**?**
- **מירכאות ונקודתיים**: יצאנו למרפסת וקראנו**: "**פססס... פססס..." כדי להודיע לכל החתולים שהגיע הזמן לאכול.

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

כתיב

ידע העוסק במערכת הכתיב (אורתוגרפיה) כולל ייצוג של הכתיב התקני של המילה, היכרות עם סימני הניקוד, קריאה נכונה של מילים מנוקדות ופענוח של מילים הומוגרפיות. מילים הומוגרפיות הן מילים הזהות בכתיבן אך שונות בהגייתן ובמשמעותן (למשל, המילה "שבע" יכולה להיקרא כספרה שֶׁבַע 7 או כ־שָׂבֵעַ, מי שאינו רעב). הכתיב חסר הניקוד מחסיר מהקורא מידע על אופן הגיית המילים, ולכן על הקורא להתמודד עם עמימות אורתוגרפית (פונולוגית וסמנטית), שמערכת הכתיב העברי מאופיינת בה. בקריאת מילים הומוגרפיות הקורא נדרש לבחור בין אפשרויות הקריא השונות (לקבל החלטות לקסיקליות) מתוך הישענות על ההקשר, על המשמעות ועל התחביר. לכן חשוב לאתר הזדמנויות בטקסטים לחקירה של מילים הומוגרפיות, ולתרגל זיהוי של הקריא הנכון לפי ההקשר ו"הלבשת" ניקוד שמייצג את אופן ההגייה המתאים.

לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד הכתיב:

- הכרת **הכתיב התקני של המילה**:

בעת קריאת תשובות התלמידים לשאלות המשימה, שימו לב לשגיאות הכתיב. תנו את הדעת גם לסוגי השגיאות, למשל: שגיאות במילים בשכיחות גבוהה (למשל "קרתי" במקום "קראתי") לעומת שגיאות במילים בשכיחות נמוכה (למשל "פרבתה" במקום "פרוותה"); שגיאות ברכיבים דקדוקיים (למשל שגיאה בתבנית בניין התפעל, "לאיתחבר" במקום "להתחבר"); שגיאות כמו הוספה או החלפה שגויה של אותיות; שגיאות במילים הומופוניות, כלומר מילים שונות משמעות וכתיב אך שוות צליל. תוכלו להציג בפני הכיתה את הכתיב הנכון של מילים שבהן היו טעויות חוזרות, ולעמוד על צורות הכתיב הנכונות ועל הבדלי משמעויות בין מילים הומופוניות.

- הכרת **סימני הניקוד**:

למשל **שאלה 3** במשימה זו. נוסף על כך תוכלו לבקש מהתלמידים להקריא מילים מנוקדות מתוך הטקסט ולוודא שהם קוראים נכון לפי סימני הניקוד. מומלץ גם לבדוק אם התלמידים נעזרים בניקוד העזר (למשל "חתולִי", "מַפתח" מהסיפור "החתולה עליזה") שמקל על הקורא בקריאת המילה ומסייע לפתור עמימות אורתוגרפית. בדומה לשאלה 3 תוכלו להסתמך על מילים הומוגרפיות מתוך הטקסטים שקראו התלמידים, לנקד אותן בדרכים שונות ולשתול אותן במשפט, והתלמידים יידרשו לזהות את הקריא הנכון שהולם את ההקשר ולבחור במילה המנוקדת המשקפת קריא זה.

- הבחנה בין **מילים הומוגרפיות** לפי הקשר:

אפשר לזהות בטקסטים מילים הומוגרפיות ולשאול את התלמידים איך מזהים את הקריא הנכון של המילה. לדוגמה בטקסט "תנועות נוער" מופיעה המילה "לְתַקְשֵׁר". ממילה זו אפשר ליצור את

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

המילה ההומוגרפית "מתקשרים" שלה שני קריאים אפשריים: מְתַקְשְׁרִים ו־מִתְקַשְׁרִים. את המילה חסרת הניקוד אפשר לשתול במבעים שונים ולבקש מהתלמידים לזהות את הקריא המתאים בכל הקשר. לפניכם שני משפטים לדוגמה: (1) הנכדים **מתקשרים** בכל שבוע לסבא וסבתא; (2) בעלי חיים **מתקשרים** ביניהם באמצעות תנועה וצבע. במשפט (1) הקריא המתאים לפי ההקשר הוא "מִתְקַשְׁרִים", ובמשפט (2) הקריא המתאים לפי ההקשר הוא "מְתַקְשְׁרִים".

איורים: shutterstock.com

© כל הזכויות שמורות לראמ"ה – הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, משרד החינוך

משימת ידע לשוני בעברית

מחוון, ניתוח השאלות והשתמעויות להוראה

כל הזכויות שמורות למדינת ישראל, משרד החינוך, ראמ"ה. השימוש במסמך זה, לרבות הפריטים שבו, מוגבל למטרות לימוד אישיות בלבד או להוראה ולבחינה על ידי מוסד חינוך בלבד, לפי הרשאה מפורשת למוסד חינוך באתר ראמ"ה. זכויות השימוש אינן ניתנות להעברה. חל איסור מפורש לכל שימוש מסחרי וכן לכל מטרה אחרת שאינה מסחרית. אין להעתיק, להפיץ, לעבד, להציג, לשכפל, לפרסם, להנפיק רישיון, ליצור עבודות נגזרות בין על ידי המשתמש ובין באמצעות אחר לכל מטרה או למכור פריט מפרטי המידע, התוכן, המוצרים או השירותים שמקורם במסמך זה. תוכן המבחנים, לרבות טקסט, תוכנה, תמונות, גרפיקה וכל חומר אחר המוכל במסמך זה, מוגן על ידי זכויות יוצרים, סימני מסחר, פטנטים או זכויות יוצרים וקניין רוחני אחרות, ועל פי כל דין; כל זכות שאינה ניתנת במסמך זה במפורש, דינה כזכות שמורה.